

Kunskap är makt

- En kvalitativ studie om det preventiva arbetet med ungdomars alkohol- och drogvanor ur ett föräldraperspektiv

Terese Farkas

Socialhögskolan vid Lunds universitet

ht-2010

Handledare: Jan Magnusson

Sammanfattning

Titel: Kunskap är makt – en kvalitativ studie om det preventiva arbetet med ungdomars alkohol- och drogvanor ur ett föräldraperspektiv

Författare: Terese Farkas

Arbetets art: c-uppsats

Program: Socionomprogrammet i Lund

Termin:6

Handledare: Jan Magnusson

Examinator: Hans-Edvard Roos

I redogörelser över effektiva åtgärder i arbetet att begränsa ungdomars användande av alkohol och droger hänvisas till forskning som pekar på familjen som den enskilt viktigaste faktorn. Dock lämnas ingen närmre förklaring till varför föräldrarna är det mest lämpade ”verktyget” och ingenstans urskiljs föräldrarnas åsikter om sin medverkan i det preventiva arbetet med barns alkohol- och drogvanor. Syftet med studien har varit att åskådliggöra föräldrars uppfattningar om hur drogförebyggande arbete bedrivs när föräldrar som deltagit i föräldrautbildningen ”Absolut förälder” fungerar som ”verktyg”, med uppdrag att påverka sina barns attityder till alkohol och andra droger. En kvalitativ forskningsmetod har använts och det empiriska materialet i studien bygger på fem intervjuer av föräldrar som redogjort för sina upplevelser och erfarenheter av hur det drogförebyggande arbetet tar sig uttryck. Den teoretiska tolkningsramen utgörs av ”social inlärningsteori” som bidrar till att förklara hur människor lär sig, *dels* genom egna erfarenheter och *dels* genom att imitera. Studiens resultat visar att föräldrarna ser sig som det viktigaste verktyget i ett framgångsrikt drogförebyggande arbete och efterfrågar utbildningar som ”Absolut förälder” för att tillgodose sig ny kunskap i ämnet och för att bygga nätverk. Föräldrarna uppger att det är de som bäst kan kontrollera att hemmets uppsatta regler kring alkohol och droger efterlevs. Vidare framkommer att föräldrautbildningens innehåll kommuniceras till ungdomarna på olika sätt, exempelvis genom bra kommunikation med barnen där tydliga gränser och förhållningssätt har en given plats.

Nyckelord: Föräldrautbildning, prevention, ungdomar, alkohol och droger

Abstract

Title: Knowledge is Power

- A qualitative study in the preventive work with adolescents alcohol and drug habits: parental perspectives

Author: Terese Farkas

Supervisor: Jan Magnusson

Examiner: Hans-Edvard Roos

The aim of this study was to illustrate the parents' perceptions of how the drug prevention work is done when parents participated in parent education "Absolut förälder" and afterwards functioning as "tools", with the mission to influence their children's attitudes to alcohol and other drugs. A qualitative research method was used. The empirical material in the study is based on five interviews of parents who reported their experiences of the drug prevention work. The theoretical framework of the study is "social learning theory" that helps to explain how people learn, partly through his own experience and partly by imitation. The result of this study shows that parents see themselves as the primary tool of successful drug prevention and demand courses such as "Absolut förälder" to get new knowledge on the topic, and to build networks. Parents say that, they are the ones that best can monitor that established rules, regarding alcohol and drug, are respected. Furthermore, it appears that parents communicate on the subject of alcohol and drugs to the children in slightly different ways, for example through good communication with clear limits but also with an authoritarian attitude with sharp admonitions, and the threat of reprimands.

Keywords: Parental Education, Prevention, Adolescents, Alcohol, Drugs

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1. Problemformulering	2
1.2. Syfte	3
1.3. Frågeställningar	3
1.4. Förförståelse.....	3
1.5. Avgränsningar.....	3
2. Bakgrund till föräldrautbildningar	4
2.1. Att utbilda föräldrar	6
2.2. Föräldrautbildningen "Absolut förälder"	7
2.3. Föräldrars ansvar, men med hjälp av samhällets stöd.....	8
2.4. Föräldraskap och barnuppfostran under tonårstiden.....	9
3. Begreppsförklaringar.....	10
3.1. Utbildning.....	10
3.2. Verktyg	10
3.3. Primär prevention	11
3.4. Sekundär prevention	11
3.5. Tertiär prevention	11
4. Tidigare forskning	11
4.1. Ungdomars tobaks-, alkohol- och drogvanor.....	12
4.1.1. Rökning och snusning.....	12
4.1.2. Alkohol.....	12
4.1.3. Narkotika	13
4.2. Parents Possibility to Prevent Underage Drinking: Studies of Parents, a Parental Support Program, and Adolescents in the Context of a National Program to Support NGOs.....	13
4.3. Örebro preventionsprogram	13
5. Litteratursökning	14
6. Teori	15
6.1. Social inlärningsteori	15
7. Metod	16
7.1. Kvalitativ forskningsmetod.....	16
7.2. Urval samt kort bakgrundsinformation av studiens informanter	16
7.3. Genomförandesätt med hjälp av ostrukturerad intervju.....	17

7.4. Metoddiskussion	19
7.5. Metodens tillförlitlighet (validitet, reliabilitet och generaliserbarhet)	19
7.6. Analys	20
7.7. Etiska överväganden.....	21
8. Analys av intervjumaterialet	22
9. Slutsats	27
10. Diskussion	29
11. Litteraturförteckning	30

Förord

Denna studie har kunnat genomföras tack vare föräldrar som generöst delat med sig av uppfattningar och erfarenheter av det drogforebyggande arbetet. Tack alla föräldrar vars kunskap i ämnet ligger till grund för denna uppsats. Tack till min handledare Jan Magnusson för reflektioner och råd som du generöst delat med dig av. Tack Torgny och Ulrika för att ni korrekturläst och hjälpt mig att förbättra språket i uppsatsen. Ett avslutande tack riktas till alla i min familj som stått ut med mig under denna arbetsamma period.

Terese

1. Inledning

Alkohol och drogmissbruk är ett växande problem som ur samhällsekonomisk synvinkel medför avsevärda kostnader i form av produktionsbortfall, belastningar på vårdsektorn och ökad kriminalitet (Andréasson, 2002a). Därtill skall läggas det personliga lidande som drabbar missbrukaren och dennes närmaste, inte sällan bestående av såväl psykisk och fysisk som social ohälsa (Abrahamson, Brådvik, Thiblin, & Zetterlind, 2006).

För att möta en eskalerande utveckling har på statlig nivå utarbetats nationella handlingsplaner för förebyggande arbete mot droger beroende och missbruk. I dessa har stort fokus lagts vid kommunalt förebyggande insatser och framförallt betonas det preventiva arbetet med ungdomar (Andréasson, 2002a).

Tonårstiden innebär för mängder av ungdomar en introduktion till alkohol och andra droger som påverkar känslor och upplevelser. Medan flertalet stannar vid alkohol och tobak väljer oroväckande många att testa narkotikaklassade preparat (Nyström & Guttormsson, 2010). Oavsett valet av drog exponeras de unga för hälsorisker som kan medföra allvarliga skador, inte minst då de fortfarande befinner sig i såväl fysisk som psykisk utvecklingsfas. Risken för ohälsa på grund av drogmissbruk, i ett samhälle med relativt högt materiellt välstånd, kan snarast beskrivas som relationsrelaterat. Den mest betydelsefulla relationen under uppväxten är i normalfallet förhållandet och relationen till föräldrarna. Med denna utgångspunkt har insatser som främjar relationer och samspel mellan barn och föräldrar goda möjligheter att positivt inverka på barns hälsa och välfärd (Bremberg, 2004).

Kommunen är, vid sidan av familjen, den viktigaste aktören vid skapandet av barnens välfärd och Bremberg (2004) framhåller det naturliga i att kommunerna tar ansvar för ett allmänt föräldrastöd. Ystads kommun erbjuder föräldrautbildningen "Absolut förälder" till samtliga föräldrar med barn i årskurs sex, där målsättningen är att involvera föräldrarna i det drogförebyggande arbetet. Utbildningen drivs sedan starten 2003 i samarbete mellan kommunens socialtjänst och skolor, med syfte att ge föräldrarna kunskap om det egna förhållningssättets betydelse för barnens utveckling av alkoholvanor och attityder till droger. Genom utbildningen önskar man skapa förståelse bland föräldrarna om värdet av tydliga förhållningsregler i hemmet vad det gäller ungdomars relation till alkohol och droger. Utbildningens uttalade mål är att höja debutåldern för alkoholintag, minska

berusningsdrickandet och narkotikaanvändandet bland kommunens ungdomar (Nilsson, 2010).

Denna studie fokuserar på hur preventivt socialt arbete tar sig uttryck då socialtjänst och skola nyttjar föräldrar som ”verktyg” i strävan att förebygga beroende och missbruksproblem hos kommunens ungdomar.

1.1. Problemformulering

När Statens folkhälsoinstitut redogör för effektiva åtgärder i arbetet att begränsa ungdomars användande av alkohol och droger hänvisar man till forskning som pekar på familjen som den enskilt viktigaste faktorn. I folkhälsoinstitutets rapport ”Föräldrar är viktigast!” skriver Sven Andréasson (2006) att föräldrar som känner trygghet i föräldrarollen och som dessutom är tydliga med sitt förhållningssätt till att unga inte skall dricka alkohol kan senarelägga alkoholdebut för sina barn (Andréasson, 2006). Nigel Sherriff (2008) vid Brightons University fastslår i artikeln *”Communication and Supervision of Alcohol in the Family: Parental Perspectives”* att det är allmänt erkänt att föräldrar har en central roll i att minska alkoholintaget hos sina ungdomar. Sherriff redogör också för bristfällig forskning i hur det faktiska preventionsarbetet utförs av föräldrarna (Sherriff, 2008). Detta är kanske ett svar på varför Statens folkhälsoinstitut inte lämnar närmre förklaring till varför föräldrarna är det mest lämpade ”verktyget” vid preventivt arbete med ungdomars alkohol- och drogvanor och ingenstans har föräldrarnas åsikter om sin medverkan i detta arbete kunnat urskiljas.

Inför denna studie redogjorde Ann-Mari Nilsson, projektansvarig för ”Absolut Förälder” vid Ystads kommun, för den kommunala satsningen på en föräldrakurs. Ann-Mari hänvisade till den forskning som hävdar att man kan påverka barn genom deras föräldrar och att en hel del undersökningar visar att föräldrars engagemang är det enda som är verkningsfullt i det förebyggande arbetet. I en internationell utvärdering visar det sig att föräldrastödsprogram har effekt på barns alkoholdrickande och på att senarelägga alkoholdebuten (Piquero, Farrington, Welsh, Tremblay, & Jennings, 2008)

Folkhälsoinstitutets slutsats, och de ospecifika forskningsresultat som kommunens projektansvariga Ann-Mari Nilsson initialt presenterade reste frågetecken. Kan det vara så att det satsats resurser på föräldrautbildningar då det ligger i tiden att alla skall utbilda sig? Förstår föräldern att de är en del i det statliga arbetet med att förebygga beroende och missbruksproblem? Hur mycket anser sig föräldrar ha att säga till om när deras ungdom

utsätts för grupptryck och kompisars påverkan? Med dessa frågor väcktes min nyfikenhet som skapade grunden för undersökningen.

1.2. Syfte

Studiens syfte är att med hjälp av intervjuer åskådliggöra föräldrars upplevelser och uppfattningar om hur det preventiva arbetet bedrivs då föräldrar som deltagit i föräldrautbildningen "Absolut förälder" fungerar som "verktyg", med uppdrag att påverka sina barns inställningar och attityder till alkohol och andra droger.

1.3. Frågeställningar

- 1 Anser sig föräldrarna vara i behov av utbildningar som "Absolut förälder"?
- 2 Vad lämpliggör föräldrarna som vidareförmedlare av utbildningens information?
- 3 Hur uppfattar föräldrarna sin roll som "verktyg" i det drogförebyggande arbetet?
- 4 Hur och på vilket sätt kommuniceras utbildningens innehåll till ungdomarna?

1.4. Förförståelse

Den absolut objektiva och fullständigt neutrala forskaren existerar inte. Det slår Holme och Solvang (1997) fast och menar att forskarens föreställningar, tankevanor, utbildning, tidigare och nuvarande sysselsättning samt erfarenheter alltid i någon mån påverkar forskaren under forskningsprocessen. Detta bagage av förförståelse av hypoteser, erfarenheter, yrkes- och karriärmässiga perspektiv samt teoretiska tolkningsramar och hur dessa hanteras kommer att vara av betydelse för denna studies resultat. Genom att inför och under studien reflektera över detta bagage, försöker jag uppnå största möjliga neutralitet. Ur trovärdighetssynpunkt är det avgörande att forskaren redovisar sådant bagage som på minsta sätt kan inverka på studien och dess slutsatser (Holme & Solvang, 1997).

Det faktum, att jag är anställd och arbetar på socialtjänstens missbruksenhet i Ystads kommun, kan ses som besvärande i förhållandet till min objektivitet gentemot "Absolut förälder". Genom att redovisa denna omständighet och genom att ständigt reflektera över min neutralitet eftersträvar jag att förhålla mig så objektiv som möjligt i forskningsprocessen.

1.5. Avgränsningar

Med hänsyn till tidsbegränsning av studien och med utgångspunkt i ett föräldraperspektiv har studien avgränsats till att omfatta fem intervjuer med föräldrar som deltagit i Ystads kommuns föräldrautbildning "Absolut förälder". Ett ytterligare kriterium var att föräldrarna har en

tonåring som idag går i årskurs nio på någon av de kommunala högstadieskolorna. Detta då deras tonårsbarn i årskurs nio förmodligen på något sätt är berörda av alkohol och eller andra droger. Statistik visar att 60 procent av alla niondeklassare dricker alkohol och många konsumerar allt större mängder (Hvitfeldt & Gripe, 2009).

Avsikten är att explicit studera fenomenet föräldrarnas roll som verktyg i preventivt arbete och kartlägga hur ”verktyget” påstår sig arbetar för att påverka barnets inställning och förhållande till alkohol och droger. I denna studie studeras inte föräldrarnas insats som verktyg ur ungdomarnas perspektiv. Detta innebär att inget fokus läggs på utbildningens eventuella resultat. Detta vore intressant att studera med en kvantitativ metod men detta får lämnas som ett framtida forskningsområde.

2. Bakgrund till föräldrautbildningar

Riksdag och regering har under årens lopp behandlat frågan om stöd och utbildning i föräldraskapet. När den så kallade ”Barnomsorgsgruppen” släppte betänkandet kring föräldrautbildningar hade man låtit undersöka behovet av en allmän föräldrautbildning och dess eventuella utformning. Den initiala tanken var att i första hand rikta sig till nyblivna föräldrar, men även till föräldrar med barn i förskole- och skolåldern. Motivet till den statliga utredningen beskrivs av Gleichmann (2004) i avhandlingen *”Föräldraskap mellan styrning och samhällsomvandling: En studie av syn på föräldrar och relation mellan familj och samhälle under perioden 1957-1997”*. Förklaringen som Gleichmann redovisar är att staten inte ansåg sig ha gjort tillräckligt för att motverka negativa utvecklingstendenser hos gruppen barnfamiljer, såsom uppfostringsproblem och social isolering. Gleichmann nämner vidare att det först vid 1970-talets slut lanserades förslag om ett samhälleligt stöd till föräldrar, då kallad föräldrautbildning (Gleichmann, 2004). Vid tidpunkten ansågs problem i föräldraskapet utgå från de samhällsomvandlingar som ansågs haft stark inverkan på familjelivet; exempelvis urbanisering, krympande sociala kontaktnät, ökade krav från arbetslivet och efterfrågad jämlikhet (Gleichmann, 2004).

Människans förutsättningar har över tid snabbt förändrats. I Sverige har vi gått ifrån ett jordbrukssamhälle till ett industrisamhälle på kort tid. För knappt 100 år sedan levde man i stora familjer tillsammans och delade på uppfostringsansvaret av barnen. Industrialiseringen medförde att människor tvingades flytta från sina gårdar där man levte tillsammans i flera generationer, för att bosätta sig i städerna dit arbetstillfällena flyttats. De vuxna började arbeta

utanför hemmet och barnens nätverk blev mycket litet, ofta bestod det enbart av mamman (Bremberg 2004).

Gleichmann (2004) hävdar att det krävdes såväl insatser för att rädda familjen, som insatser för att skydda samhället från familjen. Det betonades som riskfyllt att familjer blev avskilda enheter, utelämnade åt sitt eget öde och bortom kontroll. För att möta den oönskade utvecklingen flyttades fokus, enligt Gleichmann, till att föra ut föräldraskapet i det offentliga rummet. Därigenom skapades förutsättningar för statligt ordnat föräldrastöd vilket även underlättade för samhälleliga korrigeringar.

Enligt Gleichman (2004) innebar 1980-talet förändringar, man valde då att utgå från föräldrarnas egen kompetens och inriktade arbetet på att utveckla och stärka föräldrarna utifrån det kunskapsbehov de själva bedömde sig ha. Innehållet som då presenterades var huvudsakligen förebyggande; det handlade om att behandla livsstilsfrågor och frågor av relationell och psykosocial karaktär. Enligt Gleichmann (2004) beskrivs föräldern inte längre i problematiska termer utan nu lyfts samhällets behov fram. Bland annat framhållas att det är viktigt för samhället att föräldrar har kunskaper som säkerställer barns hälsa och att faktorer som bidrar till en negativ livsstil skall bekämpas. Utifrån detta resonemang ses barnets bästa som allas ansvar, ett ansvar som bäst tas genom att stödja föräldrarna i deras föräldraskap (Gleichmann, 2004).

Barnomsorgsgruppens slutbetänkande om föräldrautbildning *Barn och vuxna* (SOU 1980:27) ledde till beslut att med hjälp av pedagogiska insatser förbättra barns levnadsvillkor och samtidigt skapa förbättringar av det allmänna klimatet i samhället för barn och familjer (Gleichmann, 2004). För att nå det övergripande målet om förbättrade levnadsvillkor preciserades tre delmål: *att* ge ökade kunskaper om barns utveckling och behov, *att* ge möjligheter till kontakt och gemenskap samt *att* ge möjligheter till medvetenhet om och påverkan av samhälleliga villkor.

Sjutton år senare presenterades betänkandet (SOU 1997:161) som enligt Gleichmann (2004) var resultatet av familjers förändrade situationer och som delvis ändrat föräldrautbildningarnas förutsättningar (Gleichmann, 2004). I betänkandet föreslogs att föräldrautbildningarna skulle utgöra ett slags forum och erbjuda miljöer för nätverksbyggande, där föräldrar kunde diskutera normer och värderingar kring barn och barnuppfostran med varandra. Utredningen betonade vikten av att stärka och

kompetensutveckla föräldrarna med målsättningen att förebygga problem som annars kan drabba barnen. I betänkandet diskuterades vilka stödbehov föräldrarna ansåg sig ha, jämfört med de verksamheter som faktiskt finns. I utredningen pekades det bland annat på att föräldrar med barn i tonåren inte får tillräckligt med hjälp (Wallén & Thalén, 2000). Det uttrycktes såväl medmänskliga/sociala som samhällsekonomiska vinster, i att ge föräldrarna förebyggande stöd (Gleichmann, 2004).

Regeringen har behandlat frågan om föräldrastöd i skrivelsen (1999/2000: 137) *"Barn – här och nu – redogörelse för barnpolitiken i Sverige med utgångspunkt i FN:s konvention om barnens rättigheter"* och anförde där bland annat följande: "Regeringen bedömer det som viktigt att föräldrar erbjuds stöd i sitt barnuppfostrande arbete. Det gäller både föräldrautbildning i grupp och mer individuellt inriktat föräldrastöd. Mycket tyder på att det är mer komplicerat att fostra barn i dag än tidigare. Många föräldrar har också nätverk som är begränsade"(Wallén & Thalén, 2000 sid.101). Det konstateras vidare att föräldrautbildningar är en viktig resurs i det förebyggande arbetet när det gäller barns hälsa och välbefinnande (Wallén & Thalén, 2000). "Föräldrastöd måste ges lokalt. Statens roll i utvecklingsarbetet är att stödja de välfungerande modeller och metoder som kommer fram i det lokala arbetet". "En central fråga är därvid hur erbjudandet till föräldrarna ska se ut för att det ska nå alla de föräldrar som bör nås med stödet" (Wallén & Thalén, 2000 sid. 105).

2.1. Att utbilda föräldrar

Folkhälsoinstitutets uppdrag att utreda olika former av föräldrastöd, presenteras i rapporten *Nya verktyg för föräldrar – förslag till nya former av föräldrastöd*. Sven Bremberg (2004) skriver i förordet att föräldraskapet är en mycket personlig uppgift och det är viktigt att ifrågasätta om det är rätt att påverka den. Föräldrarnas möjlighet att själva bestämma hur de ska ta hand om sina barn minskar när staten rekommenderar föräldrastödjande insatser. Redan när experter går ut och ger råd och talar om på vilket sätt föräldrar ska ta hand om sina barn gör de ett intrång på föräldrarnas egen autonomi. När föräldrar därefter reflekterar över sig själva i föräldrarollen, används olika traditionella teorier som tidigare varit förbehållna experterna (Bremberg, 2004). Bremberg (2004) ser en risk i detta och menar att föräldraskapet kan komma att intellektualiseras. I rapporten rekommenderas en bred spridning av metoder för föräldrastöd och föräldrakurser. I kurserna ingår träning i positiv kommunikation, kunskap om barns utveckling, gränssättning, stöd, uppmuntran och olika sätt att fatta hälsosamma beslut. Värme och ramar är föräldrakursernas nyckelord. Sättet att ge värme och sätta gränser är något varje enskild förälder individuellt får utforma. De kan inte med självklarhet kopiera

de egna föräldrarnas uppfostringsstil eftersom levnadsvillkoren i dag är påtagligt annorlunda än då de själva växte upp. Föräldrarna får lära av egen erfarenhet med de egna barnen, men nästan hälften av alla barn är första barnet. Det innebär att en stor del av alla föräldrar inte har någon egen tidigare erfarenhet att luta sig mot. Om föräldrar erbjuds stöd i uppgiften att ge värme och ramar kan flera hitta rätt tidigare. Ur det enskilda barnets perspektiv kan det vara avgörande. I rapporten argumenterar Bremberg (2004) för föräldrautbildningar där målet är att de deltagande föräldrarna skall uppnå större trygghet i föräldrarollen, vilket kommer att ha positiva effekter på barnens mående. Något som i förlängningen skulle kunna leda till förbättringar av barnens studieresultat, reducerad risk för missbruk och kriminalitet och minskad psykisk ohälsa. Av rapporten framgår att ett stort antal föräldrar efterfrågar stöd, inte enbart under spädbarnstiden, utan även när barnen blir äldre. Enligt Bremberg (2004) skulle en minskning av missbruk, kriminalitet och psykisk ohälsa innebära betydande långsiktiga vinster såväl individuellt som ur samhällsperspektiv (Bremberg, 2004).

2.2. Föräldrautbildningen "Absolut förälder"

Föräldrautbildningen "Absolut förälder" framtagen och utarbetad av bland annat Ann-Mari Nilsson projektansvarig på Ystads kommun, ger föräldrar fakta och möjlighet till diskussion kring unga och alkohol samt utrymme att reflektera över det egna förhållningssättet i rollen som tonårsförälder. Utbildningen är tänkt som ett stöd till föräldrar inför och under barnens högstadietid. Kursen erbjuds till alla föräldrar i Ystads kommun med barn i årskurs sex. Under de senaste fyra åren har cirka 47 procent av barnens föräldrar deltagit i föräldrautbildningen (Nilsson, 2010).

Utbildningen tar utgångspunkt i att föräldrarnas attityder till ungdomar och alkohol påverkar barn och ungas alkoholvanor. Fokus ligger på att föräldrarna skall erhålla kunskap i frågor om alkohol och andra droger samt stärka deras nätverk. Utbildningen består av tre kurstillfällen som tar upp en rad olika områden exempelvis historik kring alkohol, alkoholpolitik, socialmedicinska effekter, ungdomskultur och den aktuella situationen i kommunen.

Lektion ett behandlar bland annat frågor om hur det är att vara tonårsförälder. Här får föräldrarna diskutera "vanliga tonårsproblem" och "allvarliga tonårsproblem" detta för att ge de blivande tonårsföräldrarna redskap och argument så att de ska kunna stötta sina barn så att "vanliga tonårsproblem" inte ska bli "allvarliga tonårsproblem". Lektionen skall inbjuda till reflektion om föräldraskapet och erbjuda förslag till hur föräldrarna kan klargöra sina förhållningssätt till olika frågor som kommer att beröra familjen under tonårsperioden. Det

andra utbildningstillfället är gemensamt för barn och förälder och man arbetar under temat ”Hur ska vi föräldrar och barn tillsammans skapa de bästa förutsättningar för en alkoholfri tonårstid?”. Tillsammans utarbetas en handlingsplan för en drogfri högstadietid. Vid lektionstillfälle tre repeteras de medicinska, psykiska och sociala konsekvenser som kan drabba tonåringar som experimenterar med droger. Utbildarna uppmuntrar föräldrarna att samtala mycket med sina barn om allt mellan himmel och jord men att det även är viktigt att prata om tobak, alkohol och droger så att föräldrarna kan låta barnen veta vad de har för inställning i de här frågorna.

Lektionstillfällena är förlagda lite olika. Lektion ett och två är förlagda under vårterminen i sexan. Lektion tre genomförs under vårterminen i årskurs sju på Norreportskolan och under höstterminen i årskurs åtta på Västervångskolan. Utbildningens kursledare är representanter från socialförvaltningen och från skolan. Utbildningen följs upp genom kortare informationsinsatser vid föräldramöten under högstadietiden. Utbildningen har olika delmål, som att senarelägga alkoholdebuten hos kommunens ungdomar, minska berusningsdrickandet hos äldre ungdomar och minska bruket av narkotika i ungdomsgrupperna. Det övergripande målet med utbildningen är att inga barn och unga under 18 år skall använda alkohol och droger (Nilsson, 2010).

2.3. Föräldrars ansvar, men med hjälp av samhällets stöd

Med utgångspunkt i svensk lagstiftning är det föräldrarna som bär ansvar för de barn de sätter till världen, där samhället endast undantagsvis övertar detta ansvar. I föräldrabalken framgår det bland annat att föräldrarna skall se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och en god fostran blir tillgodosett. Samtidigt skall samhället ge föräldrarna stöd i denna viktiga uppgift. Kommunerna har ett särskilt ansvar, att genom socialnämnderna verka för att ”ta initiativ till och bevaka att åtgärder vidtas för att skapa en god samhällsmiljö och goda förhållanden för barn och ungdom...” och att ”insatserna inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet” och ”... aktivt arbeta för att förebygga och motverka missbruk bland barn och ungdom av alkoholhaltiga drycker, andra beroendeframkallande medel samt dopningsmedel...” (Socialtjänstlag (2001:453), 2001). I FN:s konvention (barnkonventionen) om barns rättigheter, ratificerad av Sverige, uttrycks att ”barnet på grund av sin fysiska och psykiska omognad behöver särskilt skydd och särskild omvårdnad innefattande lämpligt rättsligt skydd, såväl före som efter födseln” (Barnkonventionen, 2010). Dessutom understryks vikten i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, artikel 16 punkt

3, av att samhället skall stödja familjen, ”Familjen är den naturliga och grundläggande enheten i samhället och har rätt till samhällets och statens skydd” (Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter, 2010).

2.4. Föräldraskap och barnuppfostran under tonårstiden

I takt med att barnet växer upp blir det alltmer självständigt och gör försök att frigöra sig från sina föräldrar (Bremberg, 2004). Enligt Jean Piaget, en av kognitivismens förgrundsgestalter som under större delen av sitt liv studerat barn för att få förståelse för hur människans tänkande och intelligens utvecklas, sker en viktig förändring i 10–12-årsåldern. Barn börjar då kunna tänka abstrakt och den logiska förmågan utvecklas (Karlsson, 2007). Det ökar barnets möjligheter att agera på egen hand. Under tonåren introduceras tobak, alkohol och droger för ungdomar. Inte sällan händer det att tonåringar börjar experimentera och testa dessa substanser. Därför inriktas stöd till föräldrar under denna åldersperiod ofta på att förebygga detta (Bremberg, 2004). Relationer som utvecklas under barn- och ungdomsåren präglar individens personlighet och påverkar relationer som senare kommer att etableras. Enligt Kimber och Molgaard (2009) är en del föräldrar av uppfattningen att så fort deras barn blivit tonåring finns det inte mycket de kan göra för att påverka dem. Men Kimber och Molgaard (2009) hävdar att föräldrar har en avgörande roll genom hela tonårsperioden och ända in i vuxenlivet. Föräldrarna påverkar sitt barn genom attityder, förväntningar och normer kring exempelvis alkohol- och drogfrågor. I tonåren minskar denna möjlighet för familjen att påverka, kompisar blir de som i allt större utsträckning influerar tonåringen. Men dessförinnan har familjen möjlighet att utöva inflytande över vilka kamrater som deras barn väljer att umgås med (Lilja & Larsson, 2003). I Lilja och Larssons (2003) rapport refereras det till avhandlingen *The young drinkers* av den irländska sociologen J O’Conner en forskningsstudie om social och kulturell inverkan på ungdomars attityder till alkohol och droger. Ett resultat som redovisas; är att föräldrarnas förmåga att skapa nära och goda relationer till sitt barn tycks vara mer avgörande för barnets alkoholvanor än föräldrarnas egna dryckesvanor (Lilja & Larsson, 2003:10).

Föräldraskapet handlar till stor del om att samtala med sin tonåring, om tid för läsläsning i relation till kompidid, tonåringens humörsvängningar, om droger och oro. Det är en tid som för de flesta föräldrar präglas av såväl glädje som oro. Ett dilemma för föräldrar är att tonåringar, för att utvecklas till självständiga och kompetenta individer, behöver frihet att utforska och experimentera, samtidigt som de ska skyddas från upplevelser som är farliga (Baumrind, 1991). Det är en balansgång för föräldrar och tonåringens frigörelseprocess kan

vara svår att hantera. Att inte veta vad tonåringen gör på Internet, vilka vännerna är, eller om det finns alkohol och droger med i bilden kan skapa mycket oro hos föräldrarna. Att umgås och göra saker tillsammans med sin tonåring och att visa att man är intresserad, beredd att lyssna och ta tonåringen på allvar, beskrivs som ett bra sätt att skapa en förtroendefull relation (Kimber & Molgaard, 2009). Den goda relationen kan ses som en förutsättning för att tonåringen ska välja att vända sig till sina föräldrar vid svårigheter och respektera de gränser och regler föräldrarna sätter. Då Nigel Sherriff (2008) undersökte hur föräldrar beskriver sitt drogförebyggande arbete med sina barn redovisas att föräldrarna ansåg att kommunikationen om alkoholfrågor var viktig. Men föräldrarna hänvisade också till vikten av att övervaka ungdomarna så att de inte drack för stora mängder. Föräldrarna i Sherriffs undersökning uttryckte också en önskan om guidning och stöttning i det drogförebyggande arbetet. Enligt tabellbilagan till *"Årsrapport 2005"* från Barnombudsmannen går det att utläsa att 72 procent av ungdomarna uppgav att deras föräldrar hade pratat med dem om förhållningssätt kring alkohol, rökning och narkotika. De flesta tonåringarna upplevde det som bra att det fanns tydliga gränser och regler för vad som var accepterat hemma. Ibland kan gränssättning initialt mottas mycket negativt av tonåringen. Det är också många föräldrar som uppger att de känner sig villrådiga kring hur de skall agera i frågor kring alkohol och andra droger (Barnombudsmannen, 2005).

3. Begreppsförklaringar

Först förtydligas innebörden av två centrala begrepp, detta för att läsaren ska få klarhet i vilken betydelse begreppen tillskrivits i studien. Dessutom förklaras preventionsbegreppen för att tydliggöra vad prevention innebär.

3.1. Utbildning: Enligt nationalencyklopedin är utbildning en systematisk undervisning och övning som ger kunskaper och färdigheter för exempelvis ett visst yrke och dessutom erhålls ofta en viss formell kompetens (Nationalencyklopedin.se, 2010). Den egna definition med relevans för denna studie är att i föräldrautbildningen "Absolut förälder" är det förälderns lärande och kunskapsutveckling som är central men i förlängningen förväntas kunskapen förändra attityder även hos deras barn.

3.2. Verktyg: Redskap för att bearbeta ett material (Nationalencyklopedin.se, 2010). Den egna definitionen med relevans för denna studie är att föräldern arbetar som ett "verktyg" för

att forma barnet så att sonen/dottern utvecklar kloka och sunda attityder och förhållningssätt till alkohol och andra droger.

Preventionsidén handlar i stor utsträckning om att påverka genom att utarbeta strategier och effektiva metoder för att förebygga exempelvis alkohol- och narkotikarelaterade problem. Ofta delas preventionsarbetet in i tre olika slags förebyggande arbete. Sven Andréasson (2002b) har i skriften *Metoder för att förebygga alkoholskador* redogjort för de olika preventionsbegreppen.

3.3. Primär prevention

Primär prevention innebär insatser som är till för att förhindra att problem överhuvudtaget uppstår. Ofta görs insatserna på samhällsnivå generellt mot hela befolkningen. Det kan vara fråga om exempelvis drogundervisning eller skapandet av drogfria miljöer (Andréasson, 2002b).

3.4. Sekundär prevention

Sekundärprevention är insatser riktade mot särskilda riskgrupper för att förhindra att beroende och skador uppstår eller vidareutvecklas. Detta förebyggande arbete riktas mot de personer som exempelvis dricker alkohol på ett riskabelt sätt. Preventivt arbete på denna nivå ger möjlighet till målgruppsinriktade insatser, men utesluter samtidigt det stora flertalet av befolkningen. På denna nivå handlar det om att identifiera det riskfyllda beteendet och ge rådgivning för att underlätta beteendeförändringar (Andréasson, 2002b).

3.5. Tertiär prevention

Tertiär prevention är ett begrepp som används om insatser som är riktade mot de mest belastade grupperna. De som redan utvecklat något problem till följd av drogbruk. Behandling och skadereducerande åtgärder brukar räknas som tertiärprevention. Arbetet på denna nivå handlar om att minska riskerna för att beroendet leder till ännu värre medicinska och sociala problem (Andréasson, 2002b).

4. Tidigare forskning

I kapitlet redogörs först för forskning om ungdomars drogvanor och därefter presenteras en avhandling och till sist uppdragsforskning i form av ett preventionsprogram.

4.1. Ungdomars tobaks-, alkohol- och drogvanor

I CAN's (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning) rapport om *"Skolelevers drogvanor 2009"* redovisar Hvitfeldt och Gripe (2009) forskning om hur den aktuella situationen med skolelevers drogvanor ser ut.

4.1.1. Rökning och snusning

I rapporten redovisas att 31 procent av flickorna och 28 procent av pojkarna i årskurs nio röker och/eller snusar. Det är fler flickor än pojkar som röker, men om hänsyn tas till all tobaksanvändning förekommer endast små åtskillnader mellan könen. Tolv procent av flickorna och nio procent av pojkarna i årskurs nio uppger att de röker varje eller nästan varje dag. Tobaksanvändningen minskade under början av 2000-talet, men under senare år tycks trenden ha vänt och rökning har blivit något vanligare (Hvitfeldt & Gripe, 2009).

4.1.2. Alkohol

Andelen elever i årskurs nio som dricker alkohol har minskat sedan 1970-talet och idag räknas 65 procent av flickorna och 58 procent av pojkarna som alkoholkonsumenter, det vill säga att de druckit alkohol. Men den grupp som dricker sig berusad har inte minskat, utan andelen som dricker en alkoholmängd motsvarande en helflaska vin minst en gång i månaden har legat på ungefär 25 procent bland niondeklassarna de senaste fem åren. I drogvaneundersökningar framgår det vidare att andelen elever bland niondeklassarna som upplevt sin första berusning då de var tretton år eller yngre ökade fram till slutet av 1990-talet för att sedan minska. Andelen som varit berusade då de var tretton år eller yngre var i år den lägsta, 11 procent, sedan 1989 (Hvitfeldt & Gripe, 2009).

Det är vanligt att ungdomar som dricker alkohol upplever olika slags problem i samband med alkoholintaget. Bland elever i årskurs nio är det nio procent av flickorna och sju procent av pojkarna som haft oönskat sex i samband med alkohol. 28 procent av flickorna och 24 procent av pojkarna har haft oskyddat sex i samband med alkohol (Hvitfeldt & Gripe, 2009).

Det är också vanligare bland unga som dricker mycket alkohol att de vantrivs i skolan och skolkar minst någon gång varje månad. Tidigare var det ungefär lika vanligt bland flickor som bland pojkar att få sjukhusvård för alkoholförgiftning, men på 2000-talet har flickorna gått om pojkarna i statistiken. Det kan förklaras med att flickor numera är intensivkonsumenter av alkohol i lika stor utsträckning som pojkar (Hvitfeldt & Gripe, 2009).

4.1.3. Narkotika

Andelen unga som provat narkotika minskade i början av 2000-talet, men har de senaste två åren ökat något. Bland elever i nionde klass har sju procent av flickorna och nio procent av pojkarna provat narkotika. En procent av flickorna och tre procent av pojkarna hade använt narkotika under den senaste månaden. Cannabis (hasch och marijuana) är den typ av narkotika som är absolut vanligast bland unga. I årskurs nio har sex procent av flickorna och åtta procent av pojkarna provat cannabis. Liksom när det gäller unga som konsumerar stora mängder alkohol är det vanligare bland unga med erfarenhet av narkotika att de vantrivs i skolan och skolkar minst varje månad (Hvitfeldt & Gripe, 2009).

4.2. Parents Possibility to Prevent Underage Drinking: Studies of Parents, a Parental Support Program, and Adolescents in the Context of a National Program to Support NGOs

Folkhälsoforskaren Camilla Pettersson (2010) vid Örebro Universitet presenterar i avhandling *Parents Possibility to Prevent Underage Drinking: Studies of Parents, a Parental Support Program, and Adolescents in the Context of a National Program to Support NGOs*, fem delstudier om föräldrars möjligheter att påverka sina barns alkoholvanor. Pettersson (2010) fann att föräldrar med låg utbildningsnivå var mindre angelägna att delta i utbildningsinsatser och som skäl angav de att de inte ansåg sig ha behov av utbildning och att det fanns praktiska hinder till deras medverkan. I en av avhandlingens delstudier undersöks nykterhetsorganisationen IOGT-NTO:s föräldraprogram Stark och klar. Stark och klars föräldraprogram innehåller olika typer av aktiviteter: En aktivitet är föräldramöten som möjliggör nätverksbyggande och alliansskapande mellan föräldrarna och ger föräldrarna möjlighet att diskutera frågor som aktualiseras under tonårstiden. Andra typer av aktivitet är främjandet av familjesamtal där föräldern ges stöd och råd i hur man kan samtala om exempelvis alkohol med tonåringen. Dessutom uppmuntras föräldrarna att aktivera sig tillsammans med sin tonåring och dennes kamrater. I studien framkom föräldrarnas uppfattning till programmet och de ansåg att det bidragit till att de oftare talade om alkohol med sina tonåringar, många föräldrar hävdade också att programmet varit en hjälp i att sätta gränser för sina barn (Pettersson, 2010).

4.3. Örebro preventionsprogram

Två forskare, Håkan Stattin och Nikolaus Koutakis, fick år 1999 uppdraget att undersöka möjligheterna att minska alkoholdrickandet bland ungdomar i Sverige. På uppdrag av Statens folkhälsoinstitut utvecklades vid Örebro Universitet en drogförebyggande metod kallad "Örebro's preventionsprogram (ÖPP)". Programmet riktat mot föräldrarna, där den

grundläggande idén var att påverka föräldrarnas attityd till ungdomars alkoholdrickande och därigenom påverka ungdomarnas alkoholvanor. Frågorna som Stattin och Koutakis ville ta reda på vid utvärdering av (ÖPP) var om det är möjligt att påverka föräldrarna i en restriktiv riktning och huruvida detta kunde ha effekt på ungdomarnas alkoholdrickande. Håkan Stattin och Nikolaus Koutakis (2009) beskriver på Örebro Universitets hemsida hur undersökningen genomfördes:

”Vi använde en experimentell grupp och en matchad kontrollgrupp föräldrar (n=900). Det var föräldrar i större städer, mindre kommuner, och i miljonprogramsområden. Vi informerade föräldrarna i experimentgruppen om att deras attityder och åsikter till ungdomars drickande hade betydelse för deras barns drickande, och vi redovisade att existerande forskning konsistent visat att föräldrar som har en tillåtande hållning och som bjuder sina barn på alkohol hemma (1) har barn som dels dricker mer än andra, och (2) har barns som har en snabbare ökning av drickande från årskurs 7 och framåt i grundskolan. Vi gav information om droger till föräldrar och vi sökte på olika sätt att slå hål på seglivade myter som, t.ex, "Ungdomar som bjuds på öl och vin hemma lär sig att hantera alkohol bättre än de som tvingas dricka i smyg". Vi redovisade enkla regler hur man ska förhålla sig till ungdomars drickande som förälder. Vi bad föräldrarna att vidmakthålla en strikt attityd och vi återkom till dem på klassmöten regelbundet över tre år. Vi bad också föräldrarna att utforma ett konsensusbeslut om sin hållning till ungdomsdrickande i klassen. Ungdomarna i vår undersökning följdes över tre år, alltifrån årskurs 7 till och med årskurs 9 i grundskolan” (Koutakis & Stattin, 2009).

Enligt Koutakis och Stattin (2009) var resultaten av det tre år långa experimentet positivt. Föräldrar som kontinuerligt fick ta del av droginformation och som fick råd om regler och förhållningssätt, hade barn som drack betydligt mer sällan och skillnaderna i frekvent drickande var extra stora. Slutsatserna av programmet var att det går att förändra föräldrars attityder och inställningar och på så sätt förändra barnens handlingssätt. Denna preventionsmodell används idag i många kommuner runt om i landet och har även börjat testas utanför Sveriges gränser (Koutakis & Stattin, 2009).

5. Litteratursökning

För att få kunskap i ämnet samt ställa relevanta och viktiga frågor till de intervjuade föräldrarna krävs att forskaren har kunskap om tidigare forskning (Kvale, 1997). En stor del

av litteraturen om tidigare forskning kring föräldrautbildningar och dess historik identifierades i Sven Brembergs (2004) bok *Nya verktyg för föräldrar – förslag till nya former av föräldrastöd*. I John Lilja och Sam Larssons rapport *Ungdomsliv, identitet, alkohol och droger* (2003) presenteras internationell forskning i ämnet. Databaser som Google scholar, Elin och Ebsco-SocIndex har använts med sökord som bland annat families program, childhood, parental education, prevention, alcohol och drugs. Några vetenskapliga uppsatser har där identifierats och studerats. Utöver databassökningar har även Statens folkhälsoinstituts hemsida studerats, i synnerhet de delar där man redogör för olika evidensbaserade föräldrautbildningar och studier kring dessa.

6. Teori

Många föräldrautbildningar eller så kallade föräldraprogram utgår ofta ifrån ”Social inlärningsteori”. Man utgår från hur människor normalt tillägnar sig olika beteenden. Teorin beskriver bland annat hur handlingsmönster kan läras in genom att iaktta andras beteende och vilka konsekvenser det egna handlandet får. Teorivalet grundar sig i ett försök att förstå effekten av utbildningen ”Absolut förälder” och då med en strävan att förklara föräldrarnas förhållningssätt och beteende när de efter föräldrautbildningen fungerar som ”verktyg” i det preventiva arbetet. Ambitionen blir således att pröva om föräldraprogrammens utgångspunkter i inlärningsteorin är tillämpliga då det kommer till att studera föräldern i en verktygsroll i det drogforebyggande arbetet.

6.1. Social inlärningsteori

I boken *Introduktion till socialpsykologi* skriver Angelöw & Jonsson (2000) att ”Sociala inlärningsteoretiker undersöker vad människor lär sig genom att de studerar och observerar andra människor och hur beteendet styrs av sociala konsekvenser och händelser”. I Angelöw och Jonsson (2000) kan man läsa att Albert Bandura, en av den sociala inlärningsteorins förgrundsgestalter, hävdar att social inlärning till stor del sker via imitation så kallad ”observation”. Albert Bandura skiljer mellan två olika processer vid inlärning. Den första, *direkt inlärning* handlar om de beteenden som vi lär in genom att experimentera och pröva oss fram. Vi upplever då olika konsekvenser av vårt handlande, positiva eller negativa. Som barn handlar konsekvenserna ofta om straff eller belöning och att snabbt lära sig vilka beteenden som ger det ena eller det andra, och anpassa sitt beteende därefter. *Modellinlärning* är den andra metoden och innefattar fler olika *indirekta* inlärningsmetoder som till exempel observation, imitation och härmning (Angelöw & Jonsson, 2000) Människor lär sig en mängd

olika beteenden genom att se hur andra gör, men därmed inte sagt att hon därför handlar på samma sätt. Detta kan bero på att handlingssättet medfört oönskade konsekvenser. Om vi väljer att imiterar någon annans beteende beror det troligtvis på att vi observerar hur denne får beröm och belöning för det (Angelöw & Jonsson, 2000). Genom att direkt iaktta andra människors samspel eller genom att lyssna på andra människors berättelser kan vi lära oss nya handlingsmönster. Det är inte enbart handlingsmönster som kan läras in utan även andras attityder, livsstil, kulturella värderingar med mera (Ferrer-Wreder, Stattin, Lorante, Tubman, & Adamson, 2005).

Då studien utgår från föräldern i en verktygsfunktion, aktualiseras social inlärningsteori genom framförallt modellinlärning då föräldern efter utbildningen kan ta efter framgångsrika metoder i det drogpreventiva arbetet. Direkt inlärning var möjligen också aktuell i de fall då föräldern kunde relatera till ungdomstidens nyfikenhet på alkohol och eventuella konsekvenser av denna nyfikenhet.

7. Metod

Inledningsvis kommer undersökningsmetod och urval att presenteras varefter genomförandet beskrivs. Därefter skildras en metoddiskussion och den valda metodens tillförlitlighet redovisas. Under analys redovisas hur analysförfarandet av studiens empiri genomförts. På slutet klargörs etiska överväganden.

7.1. Kvalitativ forskningsmetod

En kvalitativ forskningsmetod lämpar sig bäst vid inhämtande av djupare kunskap om människors erfarenheter, attityder och upplevelser. De intervjuade kan lättare beskriva helheten i det sammanhang de befinner sig i (Holme & Solvang, 1997). Genom att samla in empirin med hjälp av intervjuer är avsikten med denna studie att få en djupare förståelse för de intervjuade föräldrarnas upplevelser, attityd och erfarenhet av dels ”Absolut förälder” och dels av det praktiska alkoholförebyggande arbetet.

7.2. Urval samt kort bakgrundsinformation av studiens informanter

Fem kvantitativa intervjuer har genomförts med föräldrar som slumpmässigt valts ut från klasslistor ifrån de två kommunala högstadieskolorna. För att vara aktuell för studien fanns två kriterier som skulle uppfyllas.

1. De skulle ha deltagit i föräldrautbildningen ”Absolut förälder”
2. De skulle vara förälder till ett barn i årskurs nio.

De fem föräldrar som kom att utgöra studiens informanter är fyra mammor och en pappa. Föräldrarna är i åldersspannet 36-53 år. Fyra föräldrar har högskoleutbildning och föräldrarna arbetar som Polis, Affärsbiträde, Lärare, Socialsekreterare och inom den antroposofiska vården.

7.3. Genomförandesätt med hjälp av ostrukturerad intervju

Med hjälp av klasslistor från samtliga årskurs nio klasser, på de två kommunala högstadieskolorna i Ystads kommun, valdes slumpmässigt föräldrar ut som därefter kontaktades per telefon. De första fem föräldrarna som uppfyllde studiens två uppsatta kriterier samt accepterade att delta i studien kom att utgöra studiens intervjupersoner. De föräldrar som tackade ja till medverkan i undersökningen informerades brevlades om studiens syfte, om frivilligheten att delta samt möjligheten att när helst de önskar avbryta sin medverkan. Därefter kontaktades föräldrarna via telefon för att bestämma tid och plats för intervjun. Med utgångspunkt i studiens syfte, och för att kunna besvara forskningsfrågorna, har det empiriska materialet samlats in med hjälp av ostrukturerade intervjuer. Intervjuerna genomfördes i ett fall i förälderns hem, en intervju utfördes på förälderns arbetsplats. En intervju genomfördes, i ett avskilt rum, på biblioteket. De andra två intervjuerna gjordes i ett konferensrum, i kommunens lokaler. Innan intervjun började informerades föräldrarna återigen om studiens syfte. De informerades om att bandspelare skulle användas under intervjun för att underlätta för forskaren att mer aktivt medverka i samspelet under intervjun.

Intervjuguiden formulerades efter tre stora temaområden. Det första temat var utbildningen ”Absolut förälder”. Exempelvis ombads föräldrarna att beskriva vilka tankar som infunnit sig vid första anblicken av inbjudan till föräldrautbildningen och vika delar av utbildningen som nu i efterhand eventuellt uppfattades som positiva och/eller negativa. Det andra temat var föräldrarnas lämplighet som ”verktyg” i det drogpreventiva arbetet. Föräldrarna uppmanades att berätta om hur de uppfattar sin föräldraroll i förhållande till barnens alkohol och drogattityder. Detta för att få insikt i om föräldrarna ansåg sig ha betydelse för vilka drogattityder som deras barn kommer att utveckla. Det sista temat berörde det faktiska tillvägagångssättet i föräldrarnas preventiva arbete. Föräldrarna ombads att konkretisera det som de tidigare beskrivit som inställningar och precisera ifall de faktiskt använde sig av sin föräldraroll i det drogförebyggande arbetet. Detta frågades för att få föräldrarna att berätta om de hade erfarenheter ifrån specifika tillfällen då de arbetat drogpreventivt med deras barn.

Valet av de tre övergripande teman, tillkom för att intervjufrågor under dessa teman ansågs särskilt viktiga för att uppnå studiens syfte och för att studiens frågeställningar skulle kunna besvaras. Under intervjuerna som varade mellan 40-60 minuter, ställdes följdfrågor då forskaren ansåg det lämpligt. Även förtydliganden och klargöranden gjordes då det fanns behov. Ett exempel på klargöranden vid en av intervjuerna var då förälder 1 uttryckte:

”Det är kanske inte de föräldrar som går utbildningen som mest behöver den.”

För att klargöra och utreda föräldrarnas inställning prövades dennes uppfattning med ett påstående.

”Du menar alltså att det finns föräldrar som är i större behov av utbildningen än andra.”

Föräldern svarade då:

”Ja, det finns föräldrar som inte tar ansvar för sitt barn, men det beror kanske på familjens livssituation. Men jag tror att *de* i större utsträckning är i behov att utbildningen än föräldrar som redan tidigare tar ansvar med regler och förhållningssätt.”

Genom att klargöra vad föräldern menade minskar risken för missförstånd och ökar värdet på studiens empiri.

Som forskare kan man välja i vilken omfattning man vill strukturera intervjun. En kvalitativ ostrukturerad intervju tillåter den intervjuade att öppet berätta om erfarenheter och upplevelser och möjliggör dessutom för intervjuaren att gå in i dialog med intervjupersonerna som kan generera fördjupande svar. Metoden karaktäriseras av sin flexibilitet. Den ostrukturerade intervjutypen ger intervjuaren ett större handlingsutrymme och ger även informanterna större möjlighet att svara på frågor utifrån egna resonemang och inbjuder till dialog (May, 2001) Som forskare bör man vara väl medveten om att alla forskningsmetoder har för- och nackdelar. En brist med den ostrukturerade intervjumetoden är risken att den intervjuade föräldern styrs av följdfrågor som kan uppkomma under intervjun.

Ambitionen var att få föräldrarna att själva återge sina erfarenheter och upplevelser kring det drogförebyggande arbetet. Avsikten var att som intervjuare ta minsta möjliga plats och istället få den intervjuade att själv berätta så ingående som möjligt *om* de anser sig ha och i så fall *hur*

de praktiserat det drogpreventiva arbetet med deras barn. Då berättelserna stundtals blev ottydliga gavs fortfarande möjlighet att be om klarlägganden och förtydliganden vilket minskade riskerna för feltolkningar. De intervjuade föräldrarna tvingas således inte in i de tankebanor som exempelvis strukturerade frågor och enkätundersökningar kan resultera i.

7.4. Metoddiskussion

Då syftet med studien är att åskådliggöra hur det praktiska drogförebyggande arbetet ur ett föräldraperspektiv, vore det naturligtvis intressant att observera föräldrarna i deras utförande av det preventiva arbetet. Genom att observera föräldrarnas beteende och samspel med barnen kan det tänkas att man får en mer välgrundad kunskap än genom att endast intervju dem om deras handlande (Kvale, 1997). Men Kvale (1997) framhåller att intervjumetoden är ytterst lämplig ifall man vill intervju föräldrarna om deras syn på hur det egna drogförebyggande arbetet fungerar, beskriva deras upplevelser och uppfattningar, samt att klargöra och utveckla deras perspektiv. Då är det möjligt att med hjälp av intervjumetoden samla den empiri som krävs för att besvara forskningsfrågorna.

Om jag istället valt en kvantitativ metod och samlat in min empiri med hjälp av enkäter hade jag sannolikt fått ett större deltagande i studien. Om jag velat studera samtliga föräldrar som deltagit i "Absolut förälder" 2006 i Ystads kommun, skulle gruppen individer utgöra en större population. För att kunna dra slutsatser om hela denna population kan man ställa enkätfrågor till ett urval individer, en delgrupp, som får agera representanter för den större gruppen och med hjälp av dessa enkätsvar antas man sedan få kunskap om hela populationen. Enkäter baseras på antaganden om att den intervjuade är en tillförlitlig uppgiftslämnare av objektiv information kring attityder och värderingar inom undersökningens område (Meeuwisse, Swärd, Eliasson-Lappalainen, & Jacobsson, 2008). Det kan tänkas att deltagarna skulle svara mer sanningsenligt vid en enkätundersökning som kan upplevas som mer anonym, vilket skulle kunna tänkas leda till en större uppriktighet. Min förhoppning är att de intervjuade föräldrarna känt sig bekväma under intervjuerna och att de fått förtroende för studien samt dess ambition och därför lämnat uppriktig information.

7.5. Metodens tillförlitlighet (validitet, reliabilitet och generaliserbarhet)

Validitet avser giltigheten i undersökningen, allt från frågorna som ställs under intervjuerna till den insamlade empirin och till hur empirin analyserats (Kvale, 1997). Reliabilitet har att göra med tillförlitligheten av metoderna för datainsamling och analys, att de är pålitliga och att de inte vinklar forskningsupptäckterna så de blir inkorrekta (Kvale, 1997). Som det tidigare redovisats i studien har en ostrukturerad intervjumetod använts för att samla in

studiens empiri. Forskare agerar "instrument" vid insamlingen av empirin och som man frågar får man svar. Den kvalitativa intervjuemetoden kan kritiseras som subjektiv och bristfällig i de fall där man styr och påverkar informanten med sina reflektioner (Kvale, 1997). Ambitionen har varit att få föräldrarna att så fritt som möjligt berätta om sina upplevelser och uppfattningar till studiens ämne. Genom att ofta be informanten att vidareutveckla sina svar och resonemang styrs de inte av intervjuarens förförståelse vilket ökar såväl studiens validitet som reliabilitet. De bandinspelade intervjuerna transkriberades ordagrant och därefter genomlyssnades intervjun ytterligare en gång för att identifiera stämmningslägen under intervjun. Genom att urskilja "känslor" mellan föräldern och intervjuare kan uppriktigheten i svaren värderas. Det faktum att alla föräldrar uppfattas som bekväma och uppriktiga i sina svar kan tolkas på så sätt att de känt förtroende för intervjuaren och för studien i sin helhet och samtidigt indikerar bekvämligheten troligen också att ämnet inte ansetts "känsligt". Vid analysförfarandet har noggrannheten varit av största vikt för att inte riskera att förändra empirin. Validiteten fastställer att undersökningen tjänar det syfte den ämnat göra och genom att ständigt återvända till studiens syfte och forskningsfrågor riskeras inte att fokus förloras. Genom användandet av citat i analyskapitlet stärks tilltron till studiens slutsatser och stärker validiteten. Genom att tydliggöra forskningsprocessen låter jag läsaren få insyn i hur undersökningen gått till. På så sätt överlåtes till läsaren att avgöra studiens trovärdighet (Kvale, 1997). Det krävs att man som forskare förhåller sig objektiv och neutral inför de resultat som utkristalliseras. Genom att kritiskt granska den kunskap och fakta som erhålls undviks tankar om att forskaren har identifierat sig för starkt med intervjupersonerna eller på annat sätt förlorat sitt oberoende på grund av påverkan av undersökningens beställare (Kvale, 1997). Genom ständig påminnelse om det oberoende forskarperspektivet har empirin noggrant analyserats. Holme och Solvang (1997) påpekar att åsikterna är delade till om det går att göra generaliseringar vid kvalitativ forskning. Syftet med metoden är att få en djupare förståelse för ett fenomen och då används intervjuer vid insamlandet av empirin. Oftast är informanterna ganska få till antalet vilket gör att den statistiska representativiteten minskar. Även om föräldrarnas information inte skulle vara representativa för hela befolkningen kan studien ändå anses ge värdefull information om hur föräldrar arbetar drogpreventivt med sina ungdomar och hur samhället kan stödja föräldrarna i detta arbete.

7.6. Analys

Empirin har analyserats i flera steg. Under intervjuerna har dialogerna gett möjlighet till bekräftelse eller vederläggning av tolkningar. Kvale (1997) skriver att intervjuaren kan be om

klargöranden för att förtydliga uttalanden, detta gör att analysen i ett senare skede blir mer tillförlitlig. Exempelvis berättade en förälder att det troligen inte var kursdeltagarna i ”Absolut förälder” som var i bäst behov av utbildningen. Detta tolkades som att det fanns föräldrar som inte var lika ambitiösa i sin föräldraroll som de deltagarna föräldrarna. Genom att ställa följdfrågor om detta svarade föräldern att det finns föräldrar som inte tar ansvar för sina barns bästa.

De inspelade intervjuerna har strukturerats genom transkribering med hjälp av transkriberingsprogrammet Express Scribe. För att förbereda materialet för analys har överflödigt material eliminerats, exempelvis upprepningar och oväsentligheter som inte berörde undersökningens syfte.

Holme och Solvang (1997) beskriver en analysmetod som kallas ”helhetsanalys” och metoden delas in i tre faser. Först bearbetades intervjumaterialet systematiskt så empirin tematiserades. Grunden för detta var att möjliggöra jämförelser mellan likheter och olikheter i empirin. Utifrån studiens olika teman formulerades därefter nya frågeställningar för det fortsatta analysarbetet. Exempel på nya frågeställningar var: hur upplever föräldrarna samverkan med andra samhällsaktörer i det preventiva arbetet och hur reflekterar föräldrarna över sin relation till sitt tonårsbarn? I sista fasen inleddes det systematiska analyserandet metodiskt genom att stryka under viktiga påståenden. Exempel på påståenden som anses relevanta är: ”Föräldern är ju den som står närmst barnet”; ”Det är förhoppningsvis föräldrarna som styr ungarna”; ”Det är vi som sätter gränserna”. ”Det är vi som uppmuntrar. Det är vi som har relationen och det är där det händer”. På detta sätt blev empirin till en helhet och arbetsmaterialet mera överskådligt.

7.7. Etiska överväganden

I egenskap av forskare har jag tvingats till etiska ställningstaganden och överväganden – innan, under och efter själva undersökningen. Innan genomförandet fanns tankar om att de fördelar som kunde uppkomma i samband med studien skulle överväga eventuella risker för att de intervjuade föräldrarna skulle lida skada (Kvale, 1997). Den enskilde föräldern kommer att skyddas genom att den avidentifieras och kunskapen som studien genererar kommer att bidra till större förståelse för föräldrars alkoholpreventiva arbete med ungdomar. Information om studiens syfte lämnades skriftligt så att föräldrarna i lugn och ro fick möjlighet att fatta beslut om sin medverkan. Intervjupersonerna meddelades även att de när helst de önskade

hade möjlighet att avbryta sin medverkan. Föräldrarna informerades om att det insamlade intervjumaterialet endast kommer att användas i detta forskningssyfte.

8. Analys av intervjumaterialet

Med studiens syfte som utgångspunkt har intervjumaterialet analyserats. Resultatet av intervjumaterialet presenteras i detta kapitel tillsammans med återspeglings i form av citat.

Ann-Mari Nilsson, projektansvarig för föräldrautbildningen, beskriver att genom ”Absolut förälder” har man förhoppningar om att involvera föräldrarna i det preventiva arbetet med ungdomar och skapandet av en drogfri uppväxt (Nilsson, 2010). På frågor om föräldrautbildningen angav föräldrarna olika bevekelsegrunder till varför de deltagit i föräldrautbildningen. Exempelvis tycks förälder tre gått föräldrautbildningen för att föregå med gott exempel inför sina barn, en slags markering.

Förälder 3

”Jag gick utbildningen för mina barns skull. Det var självklart att gå. Jag vill visa mina barn hur fel jag tycker det är att dricka. Vi visar att det är fel. De testar i alla fall men de vet var jag står.”

Det framkommer att kursen tillgodosett föräldrarnas behov av att bygga nätverk och därigenom stärka dem i föräldrarollen. På så sätt når utbildningen ett av de prioriterade delmålen i ”*Stöd i föräldraskapet*” (SOU, 1997:161) som omnämns tidigare i studien. Inför nätverksskapandet och för att stärka den egna föräldrarollen beskriver förälder 2 sina behov av utbildningen.

Förälder 2

”Man vill veta vad andra föräldrar tycker. Man vill höra hur andra tycker. Eller om man är ensam om att tycka så. Det är ganska många som tycker lika. Bra och höra hur föräldrar som har äldre barn resonerar. För de har ju varit med och då kan man lära sig av andras misstag. Vi bestämde oss för att ha mejlkontakt så vi föräldrar kan prata med varan. Alla som är med på den mejllistan kan se vad man svarar. Det är en förälder som har kontakt med till exempel Tingvalla (Ungdoms diskotek) så då gör de utskick om att den och den datumen, då händer detta och detta. Det viktigaste i utbildningen var att få prata med andra föräldrar.”

Samtliga föräldrar är liksom Andréasson (2006) övertygade om riktigheten i att involvera dem i det förebyggande arbetet mot alkohol och droger. Före intervjun hade föräldrarna inte identifierat sig som verktyg i det drogförebyggande arbetet men under intervjuens gång kunde samtliga föräldrar förlika sig med verktygsbegreppet och vidhöll synen på deras roll i det förebyggande arbetet. Föräldrarna såg sig själva som det viktigaste ”verktyget” i ett framgångsrikt preventivt arbete då de menar att det är föräldrarna som känner sitt barn bäst och kan ge det den trygghet som barnet är i behov av. Föräldrarnas uppfattning om sin egen och familjens betydelse överensstämmer med vad Statens folkhälsoinstitut redovisat och med de undersökningar som nämns i studien. Nedan presenteras citat som åskådliggör föräldrarnas tydliga ståndpunkt av deras betydelse i det drogförebyggande arbetet.

Förälder 1

”Familjen är ju barnens trygghet. Barnet vet ju att föräldrarna bryr sig om och vill väl, sedan kan det ju tolkas annorlunda men jag tror nog ändå att de förstår.”...”Det är förhoppningsvis föräldrarna som styr ungarna. Jag styr min son med det förhållningsätt jag har till alkohol.”

Förälder 2

”Föräldern är ju den som står närmst barnet. Kompistrycket kan nog vara ganska hårt. Men jag tror att barnet ser upp till och lyssnar på sina föräldrar. Föräldrarna bryr sig.”

Förälder 3

”Det är vi som är närmast barnen. Mina egna och deras kompisar. Det är vi som känner dem, det är vi som ser vad som händer, det är vi som har ”kollen”. Man är den tjatiga mamman.

Det är viktigt att vi föräldrar har en klar kommunikation. Ringa och kolla med andra föräldrar. Man ska inte vela för det är inte bra för barnen. De vill att man ska vara tydlig.”

Förälder 4

”Vi älskar våra barn, vi känner våra barn. Det är vi som sätter gränserna. Det är vi som uppmuntrar. Det är vi som har relationen och det är där det händer. Det är det som formar på vilket sätt som våra barn roar sig.”

Analysen visar att samtliga föräldrar såg det som sitt ansvar att vägleda barnen så att de inte utsatte sitt liv och sin hälsa för allvarliga risker. Som nämnts i studien är föräldraansvaret lagreglerat men därav följer inte med nödvändighet att de är ”bäst skickade” att förmedla information till sina barn om alkohol och droger. Noterbart är därför den uppskattning, som nedanstående citat visar, inför samarbetet med andra samhällsaktörer, samtidigt som de ser sig själva och sitt arbete som den viktigaste hörnstenen i det preventiva arbetet. Oavsett yttre påtryckningar anser sig föräldrarna vara sina barns givna förebilder, någon de ser upp och lyssnar till.

Förälder 3

“Det minsta barnet blev tagen av polisen. Så vi fick åka till polisstationen på samtal med socialen och allt. Men det var jättebra för hon har inte druckit efter det.”

Förälder 4

”Jag tycker att det är positivt att kommunen erbjuder utbildning till oss föräldrar. Föräldrarna är ”Första linjen”. Det handlar om hur vi hanterar alkoholen hemma och vad vi har för värderingar som vi ger våra barn.”

När föräldrarna beskriver hur de ser sig i rollen som ”verktyg” och tillfrågas om hur de omsätter utbildningens innehåll praktiskt, visar samtliga föräldrar auktoritära tendenser där de betonar skarpa förmaningar, kontroller vid sen hemkomst och hot om reprimander. Detta förhållningssätt kan liknas med det resultat Nigel Sharrieff (2008) presenterade i sin forskning kring föräldrars preventiva arbete. Trots att föräldrarna före intervjun aldrig identifierat sig som verktyg, förstod och accepterade samtliga föräldrar synen på deras roll i det förebyggande arbetet. Även om föräldrarna genom sina varierade svar, visar att de använder sig av olika metoder för att få sina tonåringar att avstå från alkohol och droger, uppvisar samtliga stort engagemang och intresse. Var och en tycks, efter eget huvud, ha omsatt utbildningens innehåll i praktiken och tillämpar kunskaperna anpassade efter den egna situationen och egna tidigare erfarenheter, se förälder 1 och 5.

Förälder 1

”Jag försöker att förklara skillnaderna mellan bruk och missbruk och då tar jag exempel från mitt jobb. Jag har varit polis i trettio år och missbrukarna dör efterhand... idag finns nästan ingen vanlig fylla för det är oftast i kombination med annat missbruk.”

Förälder 2

”Vi skulle aldrig bjuda alkohol på vårt barn. Ibland har vår son frågat om han får smaka. Det vet du att du inte får. Bara lite. Nej! Det sa de på utbildningen om man bjuder alkohol på sitt barn kommer de dricka det plus annat. Om vi inte bjuder så dricker de bara det andra.”

”Det är jätteviktigt att man pratar om dessa frågor. När jag skjutsar min son med bilen till träningar så har man möjlighet till det ”riktiga samtalet”. Eller om vi två är ensamma hemma. Det går inte att prata när det är för mycket folk hemma. En kväll såg jag ett tv-program om stockholmsungar som använde droger när de var 13 eller 14 år. Då frågade jag min son ifall han vet var man får tag i sprit om han skulle vilja ha. Han svarade att han har kompisar som vet var man ska ringa.”

”Jag har sagt till min son att du kan alltid skylla på oss. Om det är något du inte vill göra eller något du inte kan stå för sedan så skyll på att du inte får för mamma.”

Förälder 3

”Det handlar om att sätta gränser. Det är viktigt. Jag måste hålla det jag säger. Därför måste jag tänka mig för vad jag säger. Jag kan inte bara säga nej. Allra helst vill jag sitta ner och diskutera och oftast går vi ifrån bordet båda två nöjda och glada.”

”Det är andningskontroll de måste peta (väcka) på mig när de kommer hem sen får de andas på mig.”

Förälder 4

”Jag uppmuntrar min dotter att vara med kompisar som jag känner mig trygg med. Som jag vet inte dricker. Ibland har jag frågat henne om det är någon som dricker eller röker. Då säger hon: Jag säger ingenting. Hon ska inte skvallra. Hon vet att då kommer vi att göra något. Vi är lite jobbiga. Det känns tråkigt att hon inte vill berätta för mig. Men hon vet att det inte finns något alternativ jag kommer vidta åtgärder om jag får veta att någon dricker eller röker.”

”Vi är alltid hemma när hon kommer hem. Hon har en viss tid som hon ska vara hemma och då är vi vakna. Då kommer hon och pratar med oss.”

”Det är klart att vi föräldrar är jätteviktiga. Ju fler föräldrar som hanterar det på ett sätt så att inte barnen dricker desto bättre.”

Förälder 5

”Vi är restriktiva. Inget drickande innan du fyller 18. Då är du myndig och får dricka på krogen. Inte innan, kom inte hem och ha druckit, för vi drar in på något.”

”Vårt förhållningssätt gör ganska mycket hur ungdomarna i slutändan kommer att förhålla sig, även om de till viss mån skiter i vad man säger, så gör de inte det för de vet ändå vad vi har för regler.”

”Vi står där vi står för vi har själv varit unga och själv hamnat i klistret någon gång. Nu kör jag hårt med, även om det skulle hända något så ring hem. De vet att man får reda på det ändå. Eftersom man känner så många i stan. Så det är mycket bättre att ni berättar det själv. Jag blir mycket argare om jag får höra det från annat håll. Man hör en hel del om vad det händer. Det händer en hel del nu i nian. Vilka gäng som är ute och festar mycket.”

”Vår son spelar i innebandylaget med äldre kompisar, 20-25 åringar, det är mycket fest och grejer, han vill ju gärna vara med när det är något. Då säger vi: Du vet vad som gäller. Det är 18 år som gäller, då får du lov att dricka på krogen. Det blir aldrig någon diskussion han vet var vi står. Jag är ganska principfast. Han vet att om han är ute och festar med innebandykompisarna och kommer hem och har druckit så blir det inte fler fester. Kom inte hem och ha druckit för vi drar in på något. Man har ju själv varit ung och har gjort grejer som jag själv är emot idag. Det var då. Man var väl inte så upplyst förr. Nu hör man allt från alla håll och kanter och så läser man mycket.”

”Vi är noga med tider. Om de ska vara hemma klockan tio så hinner det inte hända så mycket. Vi hämtar och lämnar alltid. De kan inte bara smita in på sitt rum när de kommer hem. De måste alltid fronta oss. Alkoholen har man lite koll på, för det luktar. Men det gör ju inte andra droger.”

Det finns skäl att återkomma till studiens teoretiska utgångspunkt. I studien har valts att studera föräldern i en drogförebyggande verktygsroll efter att de deltagit i föräldrautbildningen ”Absolut förälder”. Som framgår av studien bygger *social inlärningsteori* på att människan lär genom att studera och observera andra människor och att beteende styrs av konsekvenser och händelser. Albert Bandura, den främsta företrädaren för social inlärningsteori, urskiljer två processer vid inlärning, dels den direkta inlärningen, som

förenklat kan beskrivas som inläring baserat på egna erfarenheter och *dels* modellinläring som avser inläring genom observationer och imitationer, se sidan 15 ff. I en del av det som citerats av intervjumaterialet framgår att föräldrarna inte kom till utbildningen ”Absolut förälder” som oskrivna blad för att förutsättningslöst insupa kunskap. Genom deras egna berättelser och yrkesbakgrund måste det anses rimligt att de bar på erfarenheter som på olika sätt präglat deras inställning till alkohol och droger redan innan de deltog i utbildningen. Några av föräldrarna konfronterades kanske med bilder och berättelser som väckte minnen av obehagliga tonårsfyller till liv. Påminnelser om konsekvenser som föräldrarna lärt sig undvika genom direkt inläring och som de kanske kommer ”lära” sina barn att undvika.

Som Gleichmann (2004) beskriver har det naturliga nätverket kring den moderna människan krympt över tid. Inte lika många vuxna finns till hands för att fostra barnen, vilket i sin tur bidrar till att föräldrar i allt större utsträckning är ensamma om uppfostringsuppgiften. Wallén och Thalén (2000) beskriver att föräldrar i många fall har ett begränsat nätverk vilket bekräftas då de intervjuade föräldrarna uppger att de behöver nätverket med andra föräldrar för att stärka den egna föräldrarollen. Genom modellinläring där föräldrarna lär sig av andras misstag och genom att imitera andra föräldrars förhållningsätt lär man sig själv hur man ska vara som förälder. ”Absolut förälder” är inte enbart en förmedlare av teoretisk kunskap, som triggar återkopplingar till egna tidigare erfarenheter och konsekvenser, utan framförallt ett forum för föräldrarna för att knyta kontakter som genom modellinläring tillför föräldrarna värdefull kunskap i det preventiva arbetet. Tillspetsat kan sägas att ”Absolut förälder” är en nödvändig förutsättning för att denna kunskapsförmedling skall kunna äga rum. Därmed påstås att teorin om modellinläring äger relevans för slutsatsen.

9. Slutsats

Den slutsats som kan dras efter analys av intervjuerna är att ”Absolut förälder” kan ses som nödvändig för att genom modellinläring tillgodose den kunskap som föräldrarna uttrycker behov av. Föräldrarna uppger att de känner sig stärkta i föräldrarollen av kunskapen som de inhämtar vid utbildningen. De tar ansvar för sitt föräldraskap och utvecklas i föräldrarollen med hjälp av den kunskap som ”Absolut förälder” erbjuder. Föräldrarna ser sig själva som det mest lämpliga och viktigaste verktyget i ett framgångsrikt preventivt arbete då de menar att det är de som har tillgång, relation och närhet till sitt barn och de är övertygade om riktigheten i att involvera dem i det förebyggande arbetet mot alkohol och droger i ungdomsåren. Utbildningens innehåll kommuniceras till ungdomarna på olika sätt. Föräldrarna tycks efter

eget huvud ha omsatt utbildningens innehåll i praktiken och tillämpar sina kunskaper anpassade efter den egna livssituationen och de egna erfarenheterna. Följande tillvägagångssätt i föräldrarnas preventiva arbete kan urskiljas. En god kommunikation med sitt barn där tydliga gränser och förhållningssätt har en given plats. Detta resultat överensstämmer med vad Pettersson (2010) identifierade i sin studie. Men flera föräldrar uttrycker också att de använder sig av ett auktoritärt förhållningssätt med skarpa förmaningar och hot om reprimander. Föräldrarna gör klart för sina barn att om de överskrider hemmets regler kring droger kommer det innebära konsekvenser. I Sherriffs (2008) undersökning var föräldrarna av uppfattning att övervakning och kontroll av ungdomens nykterhet ingick i föräldrarollen. Alla studiens föräldrar delade uppfattningen om att närheten till barnen gav föräldrarna goda möjligheter att kontrollera och övervaka så att tobaks- och alkoholförbudet efterlevdes. Föräldrarna använde sig av syn- hörsel- och luktsinnet för att avgöra om barnen överträtt hemmets uppsatta regler.

Efter analys av intervjumaterialet kan inte påstås att föräldrarna, genom deltagandet i utbildningen, utvecklat ett gemensamt pedagogiskt förhållningssätt. Utbildningen synes inte heller lansera någon nydanande metod för föräldrar att använda i det praktiska preventionsarbetet. Förmodligen har föräldrar ”i alla tider” suttit vakna och bett tonåringar göra det närmast klasiska utandningsprovet, precis som tonåringar sedan ”urminnes tider” bestraffats med utgångsförbud och indragna förmåner när alkoholförbudet överträtts.

De föräldrar som valt att arbeta som verktyg med barnen som formbart råmaterial har gjort det med motivering att barnen skall undkomma psykisk, fysisk och sociala ohälsa. Genom sitt deltagande i ”Absolut förälder” har föräldrarna gjort ett aktivt val och antagit en, inte sällan, svår uppgift.

För att få makt över situationen och för att klara denna uppgift har de valt inhämta extern kunskap som dels bygger på andra föräldrars erfarenheter och misstag men också på forskningsbaserad kunskap. Med det nya nätverkets gemensamma erfarenhetsbank undviker föräldern att begå misstag som andra gjort och observerar och imiterar det som redan visat sig vara framgångsrikt. En indirekt ickekunskapsrelaterad vinst av det nya nätverket är att det underlättar det kontrollerande preventiva arbetet då föräldrarna tillsammans kan följa sina barns handlande och via telefon och mejl uppmärksamma varandra om misstankar och annalkande faror. Det finns en påvisbar vinst av deltagandet i ”Absolut förälder” som exempelvis kontakt- och nätverksskapande som i förlängningen gett föräldrarna nya insikter

och kunskaper. Drivna av ett uppriktigt engagemang ger ”Absolut förälder” deltagarna möjlighet att samlas kring ett på förhand givet tema, barnens bästa, för att var för sig och gemensamt nå såväl den individuella som kursens målsättning en drogfri uppväxt för barnen.

10. Diskussion

Efter alla intervjuer genomförts och analyserats infann sig tankar om att de deltagande föräldrarna var så förträffliga, och rediga. Alla berättade om hur de nätverkade med andra föräldrar, var tydliga i sitt förhållningssätt till alkohol och ungdomar, jobbade med gränssättning och tydliga ramar. Samstämmigheten i svaren ger en fingervisning om att föräldrarna tillägnat sig utbildningens innehåll och deltagit med de ambitioner som ansetts prioriterade för utbildningen. Föräldrarnas duktighet kan vara ett utslag av att studien vänt sig till föräldrar som utbildat sig och som efter genomgången kurs velat visa upp de nyförvärvade kunskaperna. Men även ett utslag av att de deltagande föräldrarna i studien tillhör en grupp som är engagerade i sitt barns bästa på alla plan, exempelvis uppmuntras barnen till sunda fritidsaktiviteter och det framförs synpunkter över barnens val av umgänge. Redan härav kan på goda grunder dras den inte alltför långtgående slutsatsen, att de föräldrar som deltagit i utbildningen inte är de föräldrar som behövt den bäst. Därmed inte sagt att deras deltagande är resursslöseri. Valet av intervjupersoner skedde slumpmässigt, ändå kan konstateras att samtliga var högutbildade och att fyra av föräldrarna hade sysselsättning i yrken som kan kopplas till samhällsnytta och vård. Människor som genom profession redan hjälper och vårdar och med detta kan anses besitta ett kunskapsförsprång i förhållande till de flesta andra föräldrar. Föräldraansvaret är lagstadgat på samma sätt som det statliga och kommunala ansvaret för barnets bästa är reglerat i lag. Genom reglering försöker man uppnå individuella och samhällsrelaterade vinster då kostnaden för drogberoende och missbruk är oomtvistat hög. Om kommunen lyckas genomföra ett framgångsrikt preventivt arbete innan problem med beroende och missbruk uppstår är mycket vunnit, inte bara för den enskilda individen och dennes familj utan för hela samhället. Detta leder osökt in på tankar, utifrån ett mera ifrågasättande perspektiv, reflektioner kring frågan om kursen når ”rätt” föräldrar, de som befinner sig i social utsatthet och som lever i familjer med sociala riskfaktorer. ”Absolut förälder” kan med sina långtgående ambitioner vara en kostnadseffektiv lösning. Men bara om man lyckas locka de föräldrar som bäst behöver utbildningen. För hälften av alla barn i årskurs sex, där man inte lyckas engagera föräldrarna, är insatsen troligen verkningslös. För att inte öka klyftorna i samhället är det viktigt att identifiera varför enbart vissa föräldrar tilltalas av utbildningsinsatsen.

11. Litteraturförteckning

- Abrahamson, M., Brådvik, L., Thiblin, I., & Zetterlind, U. (2006). *Vad får missbruket för konsekvenser?* Stockholm: Folkhälsoinstitutet MOB rapport 16.
- Andréasson, S. (2002a). *Den svenska supen i det nya Europa- Nya villkor för alkohlprevention: en kunskapsöversikt*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.
- Andréasson, S. (2006). *Föräldrar är viktigast!* Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Andréasson, S. (2002b). *Metoder för att förebygga alkoholskador*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Angelöw, B., & Jonsson, T. (2000). *Intruduktion till social inlärningsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Barnkonventionen. (den 30 12 2010). *Nätverket för Barnkonventionen*. Hämtat från barnkonventionen.se. den 30 12 2010
- Barnombudsmannen, 2. (2005). *Öppna för gränser, barns och ungas tankar om alkohol, tobak och narkotika*. Stockholm: Barnombudsmannen.
- Baumrind, D. (1991). Effective Parenting During the Early Adolescent Transition. i P. A. Cowan, & M. Heterington, *Family transitions* (ss. 111-120). Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bremberg, S. (2004). *Nya verktyg för föräldrar – förslag till nya former av föräldrastöd*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Ferrer-Wreder, L., Stattin, H., Lorante, C. C., Tubman, J., & Adamson, L. (2005). *Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga*. Stockholm: Gothia.
- Gleichmann, L. (2004). *Föräldraskap mellan styrning och samhällsomvandling, En studie av syn på föräldrar och relation mellan familj och samhälle under perioden 1957–1997*. Stockholm: Stockholms Universitets Förlag.
- Holme, I. M., & Solvang, B. K. (1997). *Forskningsmetodik, om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Hvitfeldt, T., & Gripe, I. (2009). *Skolelevers drogvanor 2009*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN).
- Karlsson, L. (2007). *Psykologins grunder*. Lund: Studentlitteratur.
- Kimber, B., & Molgaard, V. (2009). *Älskade förbannade tonåring*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Koutakis, N., & Stattin, H. (den 04 11 2009).
<http://www.oru.se/Forskning/Forskningsprojekt/Projekt/JPS/OPP---Orebro->

Preventionsprogram-mot-ungdomsdrickande/. Hämtat från Örebro Universitet. den 30 12 2010

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lilja, J., & Larsson, S. (2003:10). *Ungdomsliv, identitet, alkohol och droger*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.

May, T. (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Meeuwisse, A., Swärd, H., Eliasson-Lappalainen, R., & Jacobsson, K. (2008). *Forskningsmetodik för socialvetare*. Bokförlager Natur och Kultur: Stockholm.

Nationalencyklopedin.se. (den 13 12 2010). Hämtat från www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/sve/utbildning. den 13 12 2010

Nilsson, A.-M. (den 05 10 2010). *Absolut Förälder*. Hämtat från <http://www.ystad.se/Ystadweb.nsf/alldocuments/0B8AEC730FC6C105C1256E1900639B00>. den 27 12 2010

Nyström, S., & Guttormsson, U. (2010). *Drogutvecklingen i Sverige 2010*. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut.

Pettersson, C. (2010). *Parents Possibility to Prevent Underage Drinking: Studies of Parents, a Parental Support Program, and Adolescents in the Context of a National Program to Support NGOs*. Örebro: Örebro Universitet.

Piquero, A. R., Farrington, D. P., Welsh, B. C., Tremblay, R., & Jennings, W. G. (2008). *Effects of early family/parent training programs on antisocial behavior and delinquency*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter. (den 30 12 2010). Hämtat från www.humanrights.gov.se/extra/pod/?id=71&module_instance=6&action=pod_show. den 30 12 2010

Sherriff, N. (2008). Communication and Supervision of Alcohol in the Family: Parental Perspectives. *Children and society Volume 22* , 370-382.

SOU 1980:27 *Barn och vuxna* Stockholm: Socialdepartementet

SOU 1997:161 *Stöd i föräldraskapet* Stockholm: Socialdepartementet

Socialtjänstlag (2001:453). (den 07 06 2001). Stockholm, Sverige.

Wallén, L. H., & Thalén, I. (den 07 09 2000). *Sveriges riksdag*. Hämtat från www.riksdagen.se. den 14 12 2010

